

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
VEFATININ 100. YILINDA
ALİ EMİRİ ÖZEL SAYISI
YIL 10, EYLÜL 2024

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe YILMAZ

Karabük Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Karabük/TÜRKİYE
dr.ayseyilmazzz@gmail.com
ORCID

**MÜELLİFİ BİLİNMEYEN BİR
DÂSİTÂN-I İSMÂ'İL
MESNEVİSİ**

A DASİTAN-I ISMA'IL MASNAVI OF
UNKNOWN AUTHOR

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 01.07.2024
Kabul Tarihi: 24.09.2024
Yayımlanma Tarihi: 30.09.2024

Article Information: Research Article
Received Date: 01.07.2024
Accepted Date: 24.09.2024
Date Published: 30.09.2024

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Yılmaz, Ayşe. "Müellifi Bilinmeyen Bir Dâsîtan-ı İsmâ'îl Mesnevisi". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi* [Journal of Academic Literature] Vefatının 100. Yılında Ali Emîrî Özel Sayısı, (Eylül 2024), 768-803.

Yılmaz, Ayşe. "A Dasitan-ı Isma'il Masnavi of Unknown Author". *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Special Issue on the 100th Anniversary of Ali Emîrî's Death, (September 2024), 768-803.

10.28981/hikmet.1507847

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
VEFATININ 100. YILINDA
ALİ EMİRİ ÖZEL SAYISI
YIL 10, EYLÜL 2024

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe YILMAZ

MÜELLİFİ BİLİNMEYEN BİR DÂSİTÂN-I İSMÂ'İL MESNEVİSİ

A DASITAN-I ISMA'IL MASNAVI OF UNKNOWN AUTHOR

ÖZ

Peygamber kıssaları, insanların sıradan hayatlarını etkileyen olağanüstülüklerle örülüdür ve içerisinde çeşitli değer yargıları barındırmaktadır. Bu nedenle sanatın bütün şubelerinde sıklıkla yer bulan kıssalar, edebiyatta da duyguyu yüklü metinlerin inşasını sağlar. İbrahim peygamberin bir çocuğu olması için Tanrı'ya adak adaması, oğlu İsmail dünyaya geldiğindeyse ahdini tutup en sevdiğini kurban etmesinin istenmesi hadisesi üzerine inşa edilen Dâsîtân-ı İsmâ'îl mesnevisi, bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu'nda Mec. 107/2 numarasıyla kayıtlı, müellifi meçhul bu mesnevi 196 beyit ve 12 dördürlükten oluşmuştur. Makalede nüsha farkları gösterilerek çeviri yazısı yapılan metnin şekil, üslup ve içerik özellikleri de incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İbrahim Peygamber, İsmail Peygamber, Kurban, Kıssa, Manzum/Dinî Destan.

ABSTRACT

The parables of the Prophet are woven with extraordinary events that affect people's ordinary lives and contain various value judgments. For this reason, parables, frequently found in all branches of art, enable the construction of emotionally charged texts in literature. The Dasitan-ı Isma'il masnavi, which is based on the incident of the prophet Abraham's sacrifice to God to have a child, and when his son Ismail was born, he was asked to keep his covenant and sacrifice his favorite one, constitutes the basis of this study. Registered in Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Library Turkish Manuscripts Catalog with the number Mec. 107/2, this masnavi, whose author is unknown, consists of 196 couplets and 12 quatrains. In the article, the translated text's form, style and content features are also analysed by showing the copy differences.

Keywords: Prophet Abraham, Prophet Ismail, Sacrifice, Parable, Manzum/Religious Epic.

Giriş

Mesneviler; his âlemini harekete geçirecek çeşitli bağlar kurulması için duygulara dayalı olaylar, güçlü hayaller ve sanatı yer yer ihmal eden bir üslupla kaleme alınır. Bazı eserlerde bu inşa sürecine değerler eğitimi, bilgi aktarımı, şuur oluşturma gibi gayretler eklenir. Dinî konularda eser veren şairler mesnevilerini bu bilinçle kaleme alır ve ahlaki gelişimini gözettiği insanları, Tanrı'nın dilediği hâle dair bilgilendirme hedefi güder. Divan edebiyatı kaynakları içinde din ve tasavvuf ilk sırada yer alır (Levend, 1984, 9). “[S]anat hiçbir zaman bir fantezi ve oyuncak değildir. Bilakis neticeleri itibariyle cemiyetleri içten yürüten hâkim bir kudrettir” (Tarlan, 1990, 33). Sanatçının bu kudreti din hizmetinde kullandığı da olur. “İşte Allah, insan ve kâinat telakkisinin İslam dünyası içindeki bu hususiyeti, fikrin bu tarzdaki teselsülüne meydan vermiştir. Bu görüş divan edebiyatının bütün mahsullerinde kendini hissettirir” (Levend, 1984, 88).

Peygamber kıssaları, Tanrı'nın en seçkin kulları olarak bildirilen peygamberlerin hayatlarındaki önemli kesitlerdir. Bu kıssalar arasında İsmail peygamberin, babası İbrahim peygamber tarafından kurban edilmek üzere hazırlanması hadisesi önemli bir yer tutar. *Saffât suresinde* geçen kıssa, edebiyat zemininde de bir karşılık bulur. İsmail peygamberin kurban edilecekken taşı yaran bıçağın onun boynunu kesmemesiyle beraber gökten bir koçun armağan olarak indirilmesi, Türk edebiyatındaki manzum dinî destanlarda ele alınan konulardan birine dönüşmüştür.

Peygamberlerin hayatlarını dinleme, öğrenme, özümseme isteği insanlarda yüzyıllar boyunca canlı kalacak bir alakayı besler. Bu çalışmada temel alınan *Dâsitân-ı İsmâ'îl*'deki¹ olaylar zinciri 196 beyit ve 12 dörtlük çerçevesinde teşekkül etmiştir. Mezkûr mesnevi, *Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*'nda Mec. 107/2 numarasıyla kayıtlıdır ve başlığı olmaması hasebiyle muhtevaya göre adlandırılmıştır. Bu çalışma ilk bölümünde katalogdaki künye kaydı esas alınan *Dâsitân-ı İsmâ'îl*'in şekil, üslup ve içerik açısından incelenmesini; ikinci bölümünde ise *Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu*'ndaki 06 Mil Yz A 3211 numaralı nüsha ile karşılaştırılarak metnin transkripsiyonlu olarak aktarımını içermektedir. Eserdeki kalem hataları (eksik, fazla, hatalı hareke ve harf) düzeltilmiştir.

1. Müellif Hakkında

Dâsitân-ı İsmâ'îl'de müellifle alakalı herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Mahlas beyti her iki nüshada da yoktur. Bu çalışmaya kaynaklık eden, *Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*'nda Mec. 107/2 numaralı müellifi bilinmeyen mesnevinin

¹ El yazma metinde eser adına tesadüf edilemediği için koleksiyona kaydedilen isim esas alınmıştır.

2.2. Biçim Özellikleri

Dâsitân-ı İsmâ'îl, Eski Anadolu Türkçesi ile kaleme alınmış 196 beyit ve 12 dördlükten mürekkep manzum dinî bir mesnevidir. Hem kafiye düzeni hem aruz bahirlerinin kısa kalıplarıyla kolayca ve istenen uzunlukta yazılabilmesi hasebiyle bu tür hikâye edişlerde şairler, mesnevi nazım biçimini tercih etmiştir. “Şair her beyte iki uyak bulmak zorunda olduğundan, mesnevi en kolay nazım biçimi sayılır” (Dilçin, 2000, 167). Mesnevi tertibinde öncelikle dibace bulunması gelenek hâline gelmişse de *Dâsitân-ı İsmâ'îl* kısa olduğundan bazı bölümler gibi dibaceye de tesadüf edilmez. Eser besmele ile başlar.

Allah adın deyüben söz idelim

Allah adın kamu dipdüz idelim (1)

Ahmet Kartal'ın, İsmail Ünver'den istifadeyle sınırlarını çizdiği tasnife göre I. kategoriye (okura bilgi vermek, onu eğitme amacı güden eserler: dinî, tasavvufî, ahlâkî eserlerle eski bilimlerle ilgili olan ve ansiklopedik bilgiler veren mesnevîler) dâhil edilebilecek (Kartal, 2207, 354) *Dâsitân-ı İsmâ'îl*'deki bölümler klasik mesnevîlerin aksine, bir yahut iki beyitten oluşur. Bunun nedeni beyit sayısının azlığı ve eserin itibar sahibi birine sunulmak yahut yetenek sergilemek için değil, halka bu kıssayı öğretme gayesiyle yazılması olmalıdır. Çoğu divan şairinin, dîvânlarının başında yer alan ve onlarca beyitten müteşekkil Hz. Peygamber'i öven (Yeniterzi, 1993: 89) naat bölümü de eserde bir beyitten ibarettir.

Bir salavât verelim peygambere

Dîn direği ol Muhammed servere (3)

Eserdeki sebep-i telif bölümü aşağıdaki iki beyit olarak belirlenebilir. İlkinde bu hikâyeti dinleyip manasını anlayacak kişilerden dem vurulurken diğerinde, sözü gün gibi ayan etme isteği dile getirilmiştir:

Bir hikâyet söyleyem dinleyesin

'Âkîl isen ma'nâsın anlayasın (2)

Dahi sonra bu sözi söyleyelim

Gün gibi anı 'ayân eyleyelim (4)

Buradan itibaren mesnevinin yazılışındaki temel amaç olan “âğâz-ı dâstân” başlar. Kurban hadisesi detaylıca ele alınır, betimlemeler ve duygu yoğunluğunun hissedildiği bir edebî düzey inşa edilmeye çalışılır. “Hazret-i İsmâ'îl 'Arafatda Ne Olduğun Beyân” başlıklı kısım 8'li hece ölçüsü, “aaab” kafiye örgüsüyle yazılmış 12 dördlükten ibarettir. Dördlüklerin ayağı “mı ki anacugum”dan anlaşılacağı üzere bu bölüm, kurban edilmek üzere olan İsmail peygamberin annesini andığı bir ağıt şeklinde tasarlanmıştır. Aruzla yazılan mesneviye, hece ölçüsüyle kaleme alınmış 12 dördlük yerleştiren müellifin (yahut müstensihnin) amacı; keder, endişe ve acı ile sarsılan bir çocuğun

Ana anda kuzı bunda
 Bu hasretim kıyamet
 Kala mı ki anacugum (162)

Dügün deyi aldadılar
 ‘Arafata yolladılar
 Zü'l-celâl böyle buyurdı
 Ma'lûm olsun anacugum (184)

Didi dostum gönlün olmasın melûl
 İşde *ve fedeynâhu bi-zibhin ‘azîm* (201)

2.3. Dil Özellikleri

Eski Anadolu Türkçesiyle kaleme alınan esere ait iki nüshanın da hareketleri oldukça açıktır, okunaklıdır. Bilhassa bu çalışmada ele alınan nüsha, kâğıda özenle işlenmiştir. Fakat yine de harf kullanımında düzensizlikler/hatalar söz konusudur. Örneğin ateş manasına gelen od (63), bir başka beyitte ot (81) yazımıyla farklı iki şekilde kayda geçer.

Mesnevinin aktarımı esnasında çeşitli dil özellikleri kaydedilmiştir. Eserdeki zaman ekleri Türkiye Türkçesi ile benzerlikler arz etmekle beraber, gelecek zaman eki “-ısar, -iser” dönem özelliklerini yansıtmaları açısından dikkat çeker: idiser (118), aldadıser (119). Emir çekimindeki teklilik ikinci şahısta “-gıl/-gil” eki örnekleri mevcuttur: ayrılmagıl (78), bağlagıl (156). Ek fiilin geniş zaman eki “-durur”un bir beyitte redif olarak kullanımı söz konusudur: oldurur (197). Metne fiilimsiler açısından bakıldığında zarf fiil eki “-uban/-üben” ile karşılaşılır: deyüben (1), deviniben (86).

Akuzatif eki “-ı/-i” metinde kullanılsa da yer yer “-n”nin bu fonkiyonu üstlenmesi söz konusudur: ellerin (68); kaftanların (53), kadrin (131). Genitif eki vokalinin “-ın/-in” düz yazıldığı örneklere rastlanır: anıñ (12), ananıñ (73). Geniş zaman bildirme fonksiyonuna sahip ekleşmiş yardımcı fiilin hem düz hem de yuvarlak vokalli şekliyle kullanıldığı da olur: vardır (54), vardur (142).

Eserin yazıldığı dönemde aktif kullanım alanına sahip olan fakat zamana yenilerek arkaik duruma düşmüş bazı kelimeler de şöyle sıralanabilir: katı, döy-, yavı, yarlık, tamu, katı, kanda, birin birin...

Mesnevinin cümle yapısı incelendiğindeyse metnin eylem ağırlıklı bir şekilde inşa edildiği görülür. Eylemin fazla kullanılması şiire hareket, anlatıma güç katar: söz it- (1), dipdüz it- (1), ‘ayân eyle- (4), şerh it- (5), cefâlar eyle- (6), ihsân eyle- (6), kurbân it- (9, 16, 34, 47, 118), ogul vir- (11, 16), uyku gel- (13), fikir it- (14), kurbân kıl- (20), lutf eyle- (21), terk eyle- (21), gönül kıl-

(23), kâ'il ol- (23), kurbân eyle- (26, 27, 40, 174), ferah ol- (27), nidâ it- (30), kurbân ol- (33, 147, 182), dost ol- (37, 189), ta'accüb eyle- (38, 174), var it- (39), âzâd it- (39), maskara eyle- (41), fikir eyle- (49), kutlu ol- (55), yoldaş al- (56), şâz eyle- (56, 203), temâşâ eyle- (56), kurbân vir- (60, 92, 126, 188), bend it- (67), göz aç- (78), yalnız kal- (86), tesellî kıl- (89), bîzâr eyle- (95), kâr eyle- (95), n'eyle- (96, 117, 155), fitne kıl- (105), haber vir- (108), kör ol- (109, 121, 136), firkat kıl- (111), yavı kıl- (122), gözsüz çal- (123), terk eyle- (126), secde kıl- (131), lâyıık ol- (142), şerh eyle- (147), helâl kıl- (153, 168, 186), görmez ol- (154), emrin eyle- (156), güç ol- (157), âsî ol- (158), hasret ol- (158), cevâb vir- (161), kavîl eyle- (165), elvedâ' ol- (169), başına vir- (172), ötmez ol- (177), boyun vir- (180), ma'lûm ol- (184), tamâm ol- (186), da'vâ kıl- (188), bıçak al- (191), sabırlık vir- (192), dile gel- (196), tamâm eyle- (195), tamâm kıl- (197), selâm kıl- (200), koç vir- (100), melûl ol- (201), hatm ol- (206), du'â eyle- (207), âzâd ol- (208).

2.4. Mesnevinin Tahkiye Unsurları

Teslimiyeti, inancı ve itimadı temsilen anlatılagelen kurban hadisesi *Kuran-ı Kerim*'de şöyle geçmektedir: “Bunun üzerine kendisine akıllı ve iyi huylu bir erkek çocuğu olacağını müjdeledik. Çocuk, babasıyla beraber iş güç tutacak yaşa gelince babası ona, ‘Yavrucuğum’ dedi, ‘Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?’ Dedi ki: ‘Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşaallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın.’ Her ikisi de (ilâhî buyruğa) teslim olunca ve babası onu yüzüstü yatırınca, ‘Ey İbrâhim!’ diye ona seslendik; ‘Tamam, rüyanı gerçekleştirmiş oldun.’ İşte iyileri biz böyle ödüllendiririz. Bu, kesinlikle apaçık bir imtihandı. Biz, (oğlunun canına) bedel olarak ona iri bir kurbanlık verdik. Onun hakkında, ‘İbrâhim’e selâm olsun!’ ifadesini sonradan gelen nesiller arasında devam ettirdik. Evet, iyileri işte böyle ödüllendiririz. Çünkü o, bizim mümin kullarımızdandı” (*Saffât suresi* 17/101-111).

Sadece dinî inancı değil, şahsiyet eğitimi de geliştirmek için seçildiğine inanılan peygamberler, bazı olağanüstü güçlerle donatılmıştır. Onların yaşam alanları yüksek hislerle örülmüş erdeme dayalı, Yaraticının kudreti ekseninde şekillenen ulvi bir çekime sahiptir. Bilhassa İbrahim peygamber ve oğlu İsmail peygamber arasındaki bu kıssa akılda kalıcılığı ve tesiri epey yüksek; Tanrı aşkı, güven, tevekkül, hüzn ile kurulmuş akıcı, heyecan uyandıran metinlerin inşasına fırsat vermiştir. “Hz. İsmail hakkındaki müstakil eserlerin bir bölümünü halk için kaleme alınmış manzum ve mensur dinî hikayeler teşkil etmektedir. İlk Türkçe peygamber kıssalarından oluşan Rabgûzî'nin kapsamlı *Kıssâ'l-Enbiyâ'sı* da bunlardan biridir (Rabgûzî, 49-52. v.; neşr. Ata 1997: 68-72). (...) *Kıssa-ı Zebîh İsmâ'îl* bölümünde Hz. İsmail'in kurban edilişi ayrıntılı bir şekilde tasvirlerle manzum ve nesir karışık olarak verilmiştir” (Yazıcı, 2016, 192). Aynı kıssayı içeren diğer eserlerden bazılarıysa şöyledir: Abdülvasi Çelebi *Halilname*, İsmail Malati *Destan-ı İsmail*, Aksaraylı İsmâ *Destân-ı İsmâ'îl*. Ayrıca Âşık Sümmânî'nin kaleme aldığı *Hz. İsmail Destanı* da çağımıza dek bu kıssanın önemini koruduğuna delalettir.

2.4.1. Olay

İbrahim peygamber malı mülkü çok olan ama oğlu olmayan bir adamdır fakat baba olmayı çok istemektedir. Tanrı'ya bunun için yalvararak bir de adak adar. Sunduğu adak en sevdiğini kurban etmektir. Nihayet vakti geldiğinde Tanrı ona sevgili bir oğul armağan eder, bu oğul ki adeta avuç içinde bir bülbül gibi şirindir. Şekerden tatlı yavrusunu sevmekten İbrahim'in gözüne uyku dahi girmez. Bu sevgi ile elbette ahdini unuttur. Nihayet gaflet uykusunun gözünü tuttuğu bir gece Rabbü'l-celil ona ahdini sorar çünkü ondaki hâl dostluğu terk eylemek manasına gelecektir. “Ya beni sev ya anı sev yâ Halîl” diyen Tanrı'ya yüz koç kurban eden İbrahim peygamber, yüreğini ferahlatacak affa mazhar olamaz. Bu kez yüz sığır boğazlayıp Hak yola kurban verir ama ahdinin yerini tutmaz. Ardından yüz devesini gözünü dahi kırpmadan kurban eder, yine ahdinden kurtulamaz. Bu üç yüz kurbanın ardından yüz kölesini azat etse de rüyasında işittiği nida şöyle der: “Ol gece Tanrı didi dinle sözi / Yâ Halîl maskara eyledin bizi” (40); “İsmâ'îl'dir sevdüğün bilmez misin / Bizim için sen anı kılmaz mısın” (41); “Ben senin sözün tutup verdim anı / Sen bana vermez misin sevgülünü” (42).

Olay örgüsünün ilk düğümü böylece atılır. Yüksek iradeli peygamber ahdini yerine getirip sevgili oğlunu kurban edebilecek midir? İbrahim peygamber bunun üzerine “İsmail'im” diyerek ağlar, başka bir çözüm bulamaz ve oğlunu kurban etmeye karar verir. Annesine yapacağı açıklamanın kaygısıyla ızdıraba düşer ve nihayet Kâbe taraflarında bir düğüne davetliyiz der. Eşinden; İsmail'in nazlı saçlarını taramasını, ela gözlerini sürmelemesini, ellerini kınalamasını, çizmesini ve kaftanını giydirmesini ister. Anne yüreğine yangın düşse de ses çıkarmaz, çaresizce oğlunu hazırlamaya başlar. Oğlunun saçlarını tarayıp boynuna bent eyler, ellerini kınalar, gözlerini sürmeler, kaftanını giydirir, çizmesini önüne koyar ve oğlunu seyre koyulur. Oğul, anasının elini öper; ana oğlunun gözlerini öper. Yavrusunu düğüne gitmek üzere eşine emanet eder. Böylece baba ve oğul yola girer.

Onların yolculuğu okurun şهادetinde ilerlerken İsmail'in kurbanlık koç misali öz anasının merhametli elleriyle hazırlanması, anlatıma derin bir keder katar. Bütün tasvirlerin hizmet ettiği masumiyet, teslimiyet, acizlik gibi duygular eşliğinde ikinci merak düğümü atılır. Bu yolun sonu gerçekten ölüme mi varacaktır?

Şeytan anaya varır ve onu teselli etmeye geldiğini, İsmail'inden haberler getirdiğini belirterek olacakları anlatır: “Ne turursın hanı nazlı İsmâ'îl / Anı bogazlamaga gitdi Halîl” (90). Hacer ana işittiklerine inanamaz, düğüne diye götürüp de ata evladına kıyamaz diye yüreğini soğutmaya çalışır. Şeytan ise getirdiği haberin sahilliği bahsinde ısrarcıdır. Nihayet Hacer ana ızdıraba gark olarak gonca gül içindeki bülbül diye tasavvur ettiği yavrusu için ağıtlar yakmaya başlar: “Tokuz ay yüregimde sakladugum / Her gece beşigini bekledüğüm” (97). Vazifesini yerine getirmiş, çemene ateş düşürmüş iblis bu kez oğul İsmail'in katına varır. Ona anacığının firkat acısıyla iki gözünü de yitirdiğini söyler. İsmail'den “Çünkü derdime döyüp nice kıya / Bubaya ben

n'eyledim beni boğazlaya" (117) cevabını alır. Acı içinde kalan çocuk, babasına annesinin durumundan haber verir. İbrahim peygamber, o dem evladının anasına ne hesap vereceğini düşünür. Fakat cennete gitmek istiyorsa oğlunu kurban etmek zorundadır: "Çâre yokdur İsmâ'îl'imden geçem / Uçmağın kapusın evvel açam" (130). Ata-oğul Tanrı'ya sığınıp attıkları taş ile iblisin gözünü çıkarır. Kör şeytandan böylece kurtulup arafata ererler.

Şeytan ve insanın mücadelesinin ardından İsmail anacığını aklından bir dem çıkaramaz. Babasına henüz evdeyken olacakları annesine söylemenin evla olabileceğini şöyle gerekçelendirir: "Âh anama sarılıp koka idim / Doya doya yüzine baka idim" (148). Analık hakkını helal edip etmeyeceğini merak ettiği anasına son kez doya doya bakmak istediğini fikredip dillendiren İsmail, nihayet dua eder: "Hak ta'accüb eyledi bu varlığa / Allah bir koç kurbân eyle beni yarlığa" (175).

"Hazreti İsmâ'îl 'Arafatda Ne Olduğın Beyân" bölümü, hece vezniyle yazılan on iki dörtlükten oluşmuştur. Oğlun ağzından anaya ağıt, son söz, özlem mahiyetindeki bölüm hasretin, sevginin, keder ve çaresizliğin halkın dilinden karşılık bulmasıyla şekillenir. "Mı ki anacuğum" tekrarı istifham sanatı ile şiirin mısralarını birbirine kenetler. Bu 12 dörtlük; eli-ayağı bağlı İsmail'in, anne sevgisi ve özlemi karşısındaki çaresizliğini gözler önüne serer.

"Hâzâ Şerh-i Hazret-i İsmâ'îl'in Yasını Beyân" başlıklı son bölüm N2 nüshasında olmayan mısralara sahiptir. Kurban edeceği oğlunun başını Kible'ye çeviren İbrahim peygamber, kurban İsmail'in gözlerini kapatarak bıçağı sağ eline alır. Bu eserdeki son düğümdür. Az sonra boyna vurulan bıçak kesmez olur. Yetmiş kez bıçağı çalsa da yavrusunun boynunu kesemez. Taşa vurduğunda taşı kesiveren bıçağı bu hikmetin nedenini sorar: "Didi kim ey bıçak kesdin daşı / Neçün tamâm eylemedin bu işi" (195). Taş ise meseleyi izaha kavuşturur: "Dile geldi ol bıçak der yâ Halil / Kesme didi bana Rabbü'l-celil" (196). Tanrı gökten bir koç indirmiş, hem teslimiyet ve tevekkülünü sınadığı İbrahim peygamberi evlat katili olmaktan esirgemiş hem de İsmail peygamberi anacığına bağışlamıştır.

2.4.2. Kişiler

Eser; İbrahim peygamber, büyük oğlu İsmail peygamber ve eşi Hacer'in kurban hadisesi karşısındaki hâlleri üzerine imar edilmiştir. Kafiye arayışlarını kolaylaştırdığı ve Tanrı ile dostluğu sergilemesi açısından olmalıdır ki eserde "Halil" diye geçen İbrahim peygamber, evladını çok seven bir baba konumundadır. Bu öyle bir sevgidir ki adeta ona taparlar: "Ata ana ana şöyle tabdılar /Allah ile 'ahdi kim unuttılar" (15). Ahdi hatırlatıldığında İbrahim peygamber, Tanrı'ya karşı gelemeyerek evladını düğüne gideceğiz diye yanına alarak yollara düşer. Ona nasıl kıyacağına şaşmış kalmış, keder içinde yandıkça yanmıştır: "Hem bogazlamaga nice döyeyim / Ol gül yüzün nice kıana boyayım" (160). Oğlunu kurban etmeden evvel bağladığıdaysa acıyla ağlamıştır: İsmâ'îl'i bubası pek bağladı / Yüregi

döymedi zârı zârı ağladı” (163). Yine de oğlunun nazik boynuna bıçağı çalacak kadar sözüne sadıktır. Bu rabıtası gökten koç inmesiyle neticelenir.

Oğul İbrahim, öleceğini anladığında tek acısı annesi ile vedalaşamamak olan bir evlattır. Annesine doya doya bakmadığı için acı çeker ve on iki dörtlükten oluşan “Hazreti İsmâ’îl ‘Arafatda Ne Olduğın Beyân” ağıt yahut veda bölümünde sözü daima “anacugum” diye tamamlar. Bunun yanında yüreğine daha ziyade ızdırap veren şeytanı taşıyıp kör edecek kadar da babasının kararına sadıktır.

Hacer; yavrusunu tertemiz seven, ciğeri gibi kollayıp büyütmiş fedakâr bir annedir. Düğün için süslediği evladı kurban edilmeye götürülürken yüreğine ince bir sızı düşer, bu anne ve yavrusu arasındaki duygusal bağa işaretler. Yine de eşine itaat eder, olanda hikmet gözler ve sükûn ehlinden sayılır.

Şeytan eserdeki olağanüstü yani karanlık taraftaki unsurdur. Kuranda bildirildiği üzere âdemoğlunu yerer ve doğru yoldan çevirmeye azmeder. Bu vazifesini hem anne Hacer’e hem de oğul İsmail’e karşı sergiler fakat en sonunda gözü kör edildiğinde ortadan kaybolur.

2.4.3. Yer ve Zaman

“Mesnevilerde konu ne olursa olsun, dikkati çeken ilk özellik olayın masal havası içinde anlatılmasıdır. Akıl ve mantık ölçülerini aşan bir sürü olay birbirini izler. Olayın geçtiği yer ve zaman belirsizdir” (Dilçin, 2000, 177). Dolayısıyla bu mesnevide de vaziyet aynı hakikat çizgisinde ilerler. *Dâsitân-ı İsmâ’îl*’de yer kavramı rüya âlemi ve gerçeklik arasında iki ana dairede çizilir. Rüyalar ahdin yerine gelmesi üzerine inşa olurken gerçeklik üç yüz kurban verilip yüz köle azat edilse de arafata doğru ilerlenen bir yolu işaret eder. Gerçek yer; olayın başladığı evleri, düştükleri yol ve nihayetinde vardıkları arafattır. Burada ayrıca yerin, yön vurgusuyla karşılandığı bir beyit şöyledir:

Eşid imdi ol Halîl’in işini

Kible’ye çevirdi İsmâ’îl’in başını (189)

Zaman ise kısa ve uzun dilimlerde ilerler. Ahit, erkek evladın dünyaya gelişi, büyümesi, İbrahim peygamberin rüyaları ve 300 kurban kesip 100 köle azat ederek mesuliyetten kurtulmaya çalışması eserdeki uzun zaman dilimini oluşturur. Kısa zaman dilimi ise oğul İsmail’in düğün için hazırlanması, arafata bir günde geliş, bıçağın yetmiş hamlede kesmeyişi üzerine kişilerin ruhsal durumu da izah etmek üzere yavaş yavaş örülerek ilerler. Zamanın en kritik olduğu can alıcı an, bıçağın İsmail’in boynuna sürülmesi ve koçun indirilmesi arasındaki gerilimi yansıtır.

Eserdeki bütün zaman içinde beliren parça zamanlardan biri bebeğin anne karnında gelişimini tamamladığı dokuz aydır. Dokuz ay eserde üç kez tekrarlanır (97, 101, 150). Bu, anne ile evlat arasındaki bağın neden mukaddes ve güçlü yaratıldığı sırrını ifşa eden bir ipucudur. Bebeğin doğumuyla birlikte

annenin gece vakti tatlı uykusundan feragat edişi, fedakarlığı sergiler mahiyettedir:

Gece kalkup beşigimi bekleyen

Tokuz ay batın içinde saklayan (150)

2.5. Anlatımdaki Edebî Yön ve Sanatlı İfadeler

Dâsitân-ı İsmâ'îl'in her ne kadar dinî bir metin olduğu göz önünde bulundurulsa da hüznün, ayrılık, çaresizlik, hasret, vedalaşma duygu ve durumları ile örüldüğü için insanı derinden etkileyecek çağrışımlara sahiptir. Herkes için yazılan eser, bütün insanlara has hisler ile samimi bir niyetle örülür. “Dağdaki çobandan, saraydaki devlet başkanına kadar her çeşit insana hitap etmek durumundadır. (...) [H]erkesi kucaklar, her kesime hitap eder ve hiçbir şekilde toplum içinde sınıf farkı yaratmaz” (Güzel, 2004, 80).

Eserdeki edebî zevki güçlendiren estetik izahlar, genellikle renkler ile zihinde kalıcı tesirler bırakır. Mesela İsmail'in sürmelenen güzel gözleri “ela”dır. Kına sürülürken yeşil, yıkandığında turuncudur ve neşeyi, düğünü yani yeni bir hayatı ve yaşam sevincini yansıtır. Bu düğüne ama aslında ölüme hazırlık uygulaması, metin akışında üç kez tekrarlanır. Saçların “nazlı” sıfatıyla ifade edilişi (50, 151) kırılğanlığı, hassasiyeti, güzelliği düşündürmeye yarar. “Gönül içinde bülbül” dendiğinde ise gönül, kıvrımları hoş kokularla bütünleşen bir gül tahayyülü yaratırken İsmail peygamber bülbül olarak nitelenir. Bir başka beyitte gonca gül (100), anne kucağında nazlanışı (101), öleceği vakit annesini “öksüz” koyacak (102) olması da incelikli diğer ifadelerdendir.

Dokuz aylık hamilelik süreci de içten bir izahla anlatılmıştır: “Tokuz ay yüregimde sakladugum” (97). Rahimde gelişen bebeğin aynı zamanda annesinin kalbinde de yeri büyüyecek, son nefese dek sürecektir o bağlar ilmek ilmek güçlenecektir. Ayrıca düğün diye çıkılan yolun ölüme varacak olmasına rağmen düğüne hazırlığın ölüme hazırlığa ulaşması, insan zihnindeki hüznün algısını harekete geçirir ve duygu yüklü bir anlatım düzeyi yakalanır.

Mesnevideki duygu yoğunluğunun en yükseğe çıktığı bölüm, gerçeklik eşiğini başarıyla yansıtan derin hisler uyandıran kurban anıdır. İsmail peygamberin başının Kible'ye çevrilmesi (190), babasının sağ eline bıçağı alıp sol eliyle evladının başını eğişi (191), gözlerini kapayıp Hak'tan sabır dileyişi (192), yetmiş kez çalınan bıçağın İsmail'in boynunu kesmeyişi (193), fakat aynı bıçağın değdiği taşı baştan başa kesiverişi (194) merak uyandıran bir akışta anlatılır. Olağanüstü varlıklardan şeytanın fitne donuna girmesi, fitne atına atlaması (87, 106) ve gönlünün karalığına (93) vurgu yapılmıştır. “Kara” sıfatı bu tarifte bilhassa seçilmiştir çünkü olağanüstü varlıkların karanlığına, bilinmezliğine böylece bir gönderme söz konusudur.

Mesneviye edebî sanatlar açısından bakıldığında tenasüp, mübalağa, nida, tekrar, tezat yanında istifhamın sıklıkla kullanılması dikkat çeker. Bunun sebebi kurban hadisesinin insan psikolojisinde yaratacağı korku, kaygı ve

çaresizliği okura sorularla düşündürme gayreti olmalıdır. Tanrı'nın soruları hâkimiyet ve kudretin asıl sahibi oluşunun altını çizirken İsmail ve annesinin soruları şaşkınlığı, kederi ve çaresizliği hissettirir: “Âh ban'olan kimselere ola mı / Bu hasretlik kıyâmete kala mı” (149), “Aldadın idi düğüne gidem bile / Böyle mi kavlı eyledin anamile” (165). İstifham sanatının eserde geniş bir yer edindiği “Hazreti İsmâ'îl 'Arafatda Ne Olduğun Beyân” bölümündeki dörtlüklerin “mı ki anacugum” sorusu ile tamamlanışıyla da açıklanabilir.

Teşhis sanatının örneği bıçağın, kesmeme nedenini izah ettiği beyitte gizlidir: “Dile geldi ol bıçak der yâ Halîl / Kesme didi bana Rabbü'l-celîl” (196). Teşbih örneği olarak sözün güne benzetildiği şu örnek dikkat çeker: “Dahi sonra bu sözi söyleyelim / Gün gibi anı 'ayân eyleyelim” (4). İstiarenin en başarılı kullanımıysa İsmail peygamber için “kuzu” denmesidir. Böylece hem masumiyetine, hem anasından ayrı kalışına hem de kurban edileceğine gönderme yapılmış olur: “Döndi Halîl İsmâ'îl'e der kuzu / Dinlegil atadan bu sözi” (140). Mesnevinin sonlarına gelindiğinde bir ayete iktibas yapılır: “Didi dostum gönlün olmasın melûl / İşde ve fedeynâhu bi-zibhin 'azîm” (201). Bu ayetin izahı şöyledir: “Biz, (oğlunun canına) bedel olarak ona iri bir kurbanlık verdik” (*Saffâf suresi* 17/107). Mecaz-ı mürsel örneğindeyse parça-bütün ilişkisi ile ev-aile bağlamında kurulan alaka vurgulanmış olur: “Çünkü yola girdi ogul ata / Bakın imdi evde olan firkata” (80).

2.6. Eserdeki Yerli Ögeler

Halkın bir kıssayı daha kolay anlaması, ezberine alarak unutmamasına hizmet eden bir eserde halk tabirleri elbette sıklıkla kullanılacaktır. Ana hasretine rağmen babaya asilik yapmaktan çekinme (158) ataya saygıyı kanıtlar.

Çok sevmenin “tapmak” fiiliyle ifade edilişi sevgide bulunduğu inanılan ilahi bağı düşündürür (15). Ayrıca yüreğe ayrılık ateşinin düşmesi (63), sözünü tutmak (65), kendi gözümden sakınmak (71), hasretten belin bükülmesi (73), dertte komak (79), hasret çekmek (85), ciğerin dağlanması (116), arada kalmak (125), doya doya bakmak (148), başını taşlara vurmak (183) gibi deyimler de mesneviye güç katan anlam katmanları oluşturulmasına hizmet etmiştir.

Metin

- (Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün)
- 18.a. 1. Allah adın deyüben söz idelim
Allah adın kamu dipdüz idelim⁵
2. Bir hikâyet söyleyem dinleyesin
'Âkîl iseñ ma'nâsın aňlayasın⁶

⁴ adn: - N2, dipdüz: düpdüz N2. idelim: idelüm N2.

⁶ söyleyem: söyleyelüm N2.

3. Bir şalavât verelim peygâmbere
Dîn direği ol Muḥammed servere⁷
4. Daḫi şoñra bu sözi söyleyelim
Gün gibi anı 'ayân eyleyelim⁸
5. İsmâ'îl'le Ḥalîl'in aḫvâlini
Şerḫ idem ben diñler iseñ sen anı⁹
6. Anlara Ḥaḫ ne cefâlar eyledi
Şoñra gine luṭf-ı iḫsân eyledi¹⁰
7. Ol Ḥalîl'in mâlı mülki çok idi
Velâkin hiç oḫlı kıızı yok idi¹¹
8. Şöyle kim 'ömri içinde ol Ḥalîl
Yalvarurdu Tañrı'sına ol Ḥalîl¹²
9. Bir oḫul bağışla luṭfından baña
Sevdiğimi ḫurbân idem ben saña¹³
10. Şol kadar kıldı münâcât ḫazrete
Tâ ki İsmâ'îl'e olunca ata
11. Bir oḫul virdi aña Ḥaḫ sevgüli
Şanasın avcu içinde bir bülbüli¹⁴
12. İsmâ'îl virdiler anıñ adını
Çün şekerde bulmadılar dadını¹⁵
- 18b. 13. Şol kadar ḫatı severdi atası
Uyḫu gelmezdi gözine yatası¹⁶

⁷ verelim: virelim N2.

⁸ söyleyelim: söyleyelim N2, eyleyelim: eyleyelim N2.

⁹ diñler iseñ : diñlerseñ N2.

¹⁰ gine: yine N2.

¹¹ mülkü: gâyet N2, hiç oḫlı kıızı: oḫlu kıızı hiç N2.

¹² Tañrısına ol Ḥalîl: ḫazrete ol Celîl N2.

¹³ sevdiğimi: sevdiğüm N2.

¹⁴ avcu içinde bir: uçmaḫun ol N2.

¹⁵ çün şekerde bulmadılar: şol şekerden görmediler N2.

¹⁶ atası: anası N2, yatası: yanası N2.

14. Ey fikir iderdi gezip ıurası
Hem anasınıñ ciger-pâresi¹⁷
15. Ata ana aña şöyle tapdılar
Allah ile 'ahdi kim unutdılar
16. Dimiş idi bir oğul virgil baña
Sevdigimi kırbân idem ben saña¹⁸
17. Şol kadar verdi aña Hâk mühleti
Gönlünü verdi aña Hâlîl kıatı¹⁹
18. Bir gece ol Hâlîl yatmış idi
Ėaflet uykusın gözin tutmuş idi²⁰
19. Düş içinde çağırup Rabbü'l-celîl
Kanı 'ahdiñ nice oldu yâ Hâlîl²¹
20. Çünkü benden bir oğul istemiş idiñ
Sevdüğüm kırbân kılam dimiş idiñ²²
21. Bir oğul bağışlayup luğf eylediñ
Yâ Hâlîl döstluğı terk eylediñ²³
22. Kişi evlâdın sevmesi lâyıķ mıdır
Beni terk etmek saña lâyıķ mıdır²⁴
23. Bir âdemde iki göñül kılmadım
İki şey sevmege kı'ıl olmadım²⁵
24. Her kim evlâdın seve yâ mâlını
Tamu içre bile kendi hâlîni²⁶

¹⁷ ey: anı N2.

¹⁸ sevdigimi: sevdüğümü N2.

¹⁹ Hâk: - N2, gönlünü: gönlünü N2, aña Hâlîl: Hâlîl aña N2..

²⁰ kim: - N1, uykusun: uykusu N2.

²¹ çağırup: çağırur N2, ol: - N1.

²² bir: - N2.

²³ bir: ben N2, eylediñ: eyledüm N2, sen: - N1.

²⁴ evlâdın sevmese: evlâd sevmek N2, etmek: itmek N2, lâyıķ mıdır: lâyıķ mıdır N2..

²⁵ kılmadım: kılmadum N2, olmadım: olmadum N2.

²⁶ evlâdın: evlâdını N2.

25. Ya beni sev ya anı sev yâ Halîl
Uyku içinde söyledi Rabbü'l-celîl²⁷
26. Tez beñilleyüp Halîl uykudan bağa
Tâ ki yüz koç kırbân eyledi Hâk'a²⁸
27. Ol gece ferağ olup yatdı Halîl
İşid imdi ne didi Rabbü'l-celîl²⁹
- 19a 28. Didi dōstum bu mıdır naz etdigiñ
Niçün kırbân etmezsın sevdigiñ³⁰
29. Kalkup ol gün yüz şıgır boğazladı
Hâk yolına anı kırbân eyledi
30. Ol gece kim ğaflet[e] vardı Halîl
Yine bir nidâ itdi Rabbü'l-celîl³¹
31. Didi dōstum 'ahdiñe durmaz mısın
Sevdigiñ terkini sen kılmaz mısın³²
32. Kalkdı ol Halîl bağıdı 'ibrete
Nitesin bilmedi kıldı hayret[e]³³
33. Yüz devesi varıdı segirdür gelür
Anları bilmedi kınkısı kırbân olur³⁴
34. Ey birāder eşid imdi sen anı
Kırbân itdi Halîl üç yüz hayvānı
35. Etdi Halîl kıldım üç yüz hayvānı
Yerine getürdim ancak nezrimi³⁵

²⁷ içinde: içre N2, Rabbü'l-celîl: aña Celîl N2.

²⁸ Halîl uykudan bağa: uykudan Halîl baka N2.

²⁹ ol: o N2, gece: gice N2, didi: dedi N2.

³⁰ didi: dedi N2, ey: - N1, dōstum: dōst N2, naz etdigiñ: nezîriñ N2, niçün kırbân etmezsın sevdigiñ: sevdigiñ kırbân etmezsın niçün N2.

³¹ ğaflete: ğaflet N1.

³² ey: - N1, dōstum: dōst N2, sen: - N2, kılmaz mısın: virmez misin N2.

³³ kalkdı: kıldı N2, hayrete: hayret N1.

³⁴ segirdür gelür: sevgüli N2, Anları bilmedi kınkısı kırbân olur: Kırbân idüp cümlesin kıldı ölü N2.

³⁵ hayvānı: rızkını N2, ancak: - N2.

36. Böyle deyüp uykuya vardı H̄alîl
Yine bir nidâ etdi Rabbü'l-celîl³⁶
37. Dȫst olan dȫstuna böyle m'idiser
Dȫst yoluna sevdiğün qurbân keser³⁷
38. Uyqusından uyanup gör n'eyledi
İşbu sözlere ta'accüb eyledi
39. Yüz ğulâmı var idi ğāyet şîrîn
Āzād itdi anları birin birin³⁸
40. Etdi qurbân eyledim yüz kulumı
İşde yerine getürdim qavlümü³⁹
41. Ol gece Tañrı didi diñle sözi
Yâ H̄alîl maskara eylediñ bizi⁴⁰
42. İsmâ'îl'dir sevdiğün bilmez misin
Bizim için sen anı kılmaz mısın⁴¹
- 19b 43. Ben seniñ söziñ tıttup verdim anı
Sen baña vermez misin sevgülüñi⁴²
44. H̄alîl andan uyqudan beñilledi
İsmâ'îl'im deyü çok ağladı⁴³
45. Ah n'idem ger disem anıñ anasına
Döyelim anasınıñ feryād yasına⁴⁴
46. Meger ki oldurur bu sözi şaklayam
Düğüne oqudılar bizi deyem⁴⁵

³⁶ Yine bir nidâ etdi: Bir nidâ etdi yine N2.

³⁷ sevdiğün qurbân keser: sevdiğün terk idiser N2.

³⁸ ğulâmı: kulu N2.

³⁹ kulumı: kulu N2, qavlümü: qavli N2.

⁴⁰ gece: gice N2, maskara: maşhara N2, eylediñ: eylersin N2.

⁴¹ kılmaz mısın: virmez misin N2.

⁴² söziñ: sözüñ N2, vermez misin sevgülüñi: virmeyince dȫstluk qanı N2.

⁴³ andan: anda N2, deyü: deyüben N2.

⁴⁴ nidem: nideyim N2, disem: dir isem N2, anıñ: - N2, döyelim: döymeye N2, kimse: - N1, bu: - N1.

⁴⁵ meger ki: yegregi N2, şaklayam: şaklayım N2, deyem: diyem N2.

47. Öyle deyüp İsmâ'îl'i alam gidem
'Arafata eletüp anı kırbân idem⁴⁶
48. Anası bilmez anı şanur düğün
Şoñra bu dert yüregine olur düğün⁴⁷
49. İşbu tedbiriyle fikir eyledi
İsmâ'îl'in anasıña söyledi⁴⁸
50. Anasına didim kim yâ Hâcer'e
İsmâ'îl'in nazlı saçını țara⁴⁹
51. Ala gözlerini anıñ sürmele
Ol mübârek ellerini kıñala
52. Çizmesin geydür anıñ ayağına
Ol atasınıñ yüregi yağına⁵⁰
53. Hem daği kaftanların geydüresin
Benim ile düğüne göndüresin
54. Kâ'be țarafında vardır bir düğün
Düğüne oğudılar bizi bugün⁵¹
55. Şöyle bil kim ol düğün kıutlu ola
İsmâ'îl benim ile bile ola⁵²
56. Yoldaş alup bu bayı şâz eylesin
Hem daği düğün temâşâ eylesin⁵³
57. İsmâ'îl benim yüregim yağıdır
Hem daği yüregim içinde bāğıdır⁵⁵

⁴⁶ anı: - N2.

⁴⁷ yüregine: yürece N2.

⁴⁸ tedbiri: tedbirleri N2, Hâlîl: - N1, fikir: fikr N2, İsmâ'îl'i: İsmâ'îl'in N2, anasıña söyledi: Hâkk'a kırbân virem dedi N2.

⁴⁹ anasına didim: Hâlîl ol dem dedi N2.

⁵⁰ anıñ: daği N2, atasınıñ: anası N2, yüregi: yüregin N2, yağına: bağına N2.

⁵¹ vardır: vardır N2.

⁵² bil: - N2.

⁵³ alup: olup N2, eylesin: eylesün N2.

⁵⁴ Anası dedi meded İsmâ'îl'im / Gönlümüñ içinde öten bülbülüm: - N1-(N1'de 58. beyit)

⁵⁵ yağıdır: yağıdır N2, yüregim içinde: cigerimüñ N2, bāğıdır: bāğıdır N2.

- 20a
58. Anası didi meded İsmâ'îl'im
Gönlümüñ içinde öten bir bülbülüm⁵⁶
59. İsmâ'îl didi saña olam muṭi'
Babacuğum beni 'arafata getü[r]⁵⁷⁻⁵⁸
60. Buba beni 'arafata getüresin
Ḥaḫ yolına beni ḫurbān viresin⁵⁹
61. Oğul İsmâ'îl'im ala gözin göreyin
Görkli yüzün yüzime süreyin⁶⁰
62. İsmâ'îl gözüm öñünde ṭurası
Görmeyince ana gözsüz olası⁶¹
63. Ata oğul siz gidince düğüne
Ayrulıḫ odı düşdi yüregime⁶²
64. Ben anıñ ayrulığına döyemem
Bir gün anı görmesem eylenemem⁶³
65. Āh illā n'idem er sözini ṭutmalı
Ṭutmasam ṭamu dibine gitmeli⁶⁴
66. Çāre yoḫdur bu ḫasretligi çekmek gerek
Er ne derse sözünü ṭutmaḫ gerek⁶⁵
67. Böyle deyüp İsmâ'îl'in saçını
Ṭarayup boynuna bend itdi anı
68. Ṭura gelüp ḫōş şıḡadı ḫolların
Ḫınaladı İsmâ'îl'in ellerin⁶⁶

---

⁵⁶ bir: - N2.

⁵⁷ - N2.

⁵⁸ Beyitte kafiye problemi vardır.

⁵⁹ - N2.

⁶⁰ - N2.

⁶¹ ṭurası: durası N2, gözsüz: gözsüz N2.

⁶² gidince: gidicek N2, düşdi: düşe N2, yüregime: yüregüme N2.

⁶³ döyemem: döyemeyem N2, bir gün anı: bir dakik N2, eylenemem: eglenemeyem N2.

⁶⁴ illā n'idem: n'idem illā N2, dibine: dibinde N2.

⁶⁵ ḫasretligi: ḫasreti N2, derse: dirse N2, sözünü: sözüni N2.

⁶⁶ ṭura: ṭurı N2.

69. Gözlerine sürme çeker anası
Daği anasının ciger-pâresi⁶⁷
70. Çıkarup kaftânların aldı eline
Getürüp anı geydürdi İsmâ'îl'e⁶⁸
71. Çizmesin önüne kodı anası
Oğlunu kendü gözinden şakınası⁶⁹
72. İsmâ'îl'in anası bağıdı ay yüzine
Ol sâ'at düşdi kendi özine⁷⁰
- 20b 73. İsmâ'îl öpdü ananın elini
Hâsreti bükdi ananın bilini⁷¹
74. Oğlunu kucakladı öpdü gözün
Yüzine sürdü ananın gül yüzün⁷²
75. Didi senden ben nice ayrılalım
Ayrılık odına nice döyeyim⁷³
76. İşbu resme nice sözler söyledi
Elin aldı Hâlîl'e ısmarladı⁷⁴
77. İsmâ'îl saña emânet yâ Hâlîl
Öñüne düş de aña olgıl delîl⁷⁵
78. Döndü oğluna didi ayrılmağıl
Göz açup hem ol Hâlîl'den ayrılmağıl⁷⁶
79. Dertde kırsın anayı birücügüm
Cümle 'ömrüm hâşılı birücügüm⁷⁷

⁶⁷ çeker: çekdi N2, daği: dedi N2, anasının: ananın N2, ciger: cigeri N2.

⁶⁸ eline: ele N2, getürüp: ki virür N2, anı geydürdi: bir bir anı: N2.

⁶⁹ çizmesin: çizmesini N2, önüne: önüne N2, kendü: kendi N2

⁷⁰ - N2.

⁷¹ hâsreti: hâsretliği N2, ananın: anın N2.

⁷² kucakladı: kucadı N2, gözün: gözlerin N2, gül: - N2.

⁷³ ben: - N2, ayrılalım: ayrılam N2, ayrılık: ayrılık N2, odına: derdine N2, döyeyim: döyem N2.

⁷⁴ resme: resme N2.

⁷⁵ düş de: düşüp N2.

⁷⁶ ol: - N2.

⁷⁷ kırsın: kırsın N2, birücügüm: biricügüm N2, 'ömrüm: 'ömrüm N2.

80. Çünkü yola girdi oğul ata
Bağıñ imdi evde olan firçata⁷⁸
81. Anıñ ardınca taşraya çıkar
Yüregine şöñra bir ot düşmüş yaçar⁷⁹
82. Yâ Halîl urdıñ yürece yarayı
Kanda koyup gidersin̄ bî-çāreyi⁸⁰
83. Şoñ sözim söyleyem eşidesin̄
Beni öldürüp de anda gidesin⁸¹
84. Āhîret evlerine beni gönderesin
Kanda giderseñiz andan gidesin⁸²
85. İsmā'îl'im gerüye bakmayasın
Hem daği ana hasretin çekmeysin⁸³
86. Gitdi anlar yalnız kaldı ana
Döniben geldi eve yana yana⁸⁴
87. Şeytān ol dem girdi fitne tonına⁸⁵
Ağlayarak geldi Hācer katına
- 21a 88. Şordı Hācer sen kimsin ey kişi
Hācetiñ ne ise bitürem işi⁸⁶
89. Didi geldim ben saña tesellî kılmağa
İsmā'îl'in̄ hālin haber vermege⁸⁷
90. Ne tırursın hanı nazlı İsmā'îl
Anı boğazlamağa gitdi Halîl⁸⁸

⁷⁸ girdi: girdiler N2.

⁷⁹ taşraya: taşra N2, yüregine: yürece N2, şöñra: şanki N2, ot: od N2.

⁸⁰ urdıñ : urduñ N2, koyup gidersin̄: gidersin̄ koyup N2.

⁸¹ var: - N1.

⁸² gönderesin: göndüresin N2, giderseñiz: giderseñ N2, andan: anda N2.

⁸³ gerüye: girü bile N2, daği: - N2, ana: anası N2, hasretin: hasretini N2.

⁸⁴ gitdi: getdi N2, yalnız: yalunuz N2, döniben: dönüben N2.

⁸⁵ N1'de yazan kelime:

⁸⁶ şordı: turdı N2, aña: - N1, sen kimsin: - N2, kişi: kişi sen N2, anı: - N1, işi: - N2.

⁸⁷ vermege: virmege N2.

⁸⁸ tırursın: durursın N2, hanı: kanı N2.

91. Hâcer ider hiç atası kıya mı
Dügüne alup gidüp öldüre mi⁸⁹
92. İblis ider aña kimsin Hâcer'e
Halîl anı döstuna qurbân vire⁹⁰
93. Hâcer ider hey gönlü qara
Ol kim dayanur oğlunu qurbân vere⁹¹
94. İblis ider öyle buyurdi Celîl
Anı qurbân etmege gitdi Halîl
95. İblis Hâcer'i bîzâr eyledi
İllâ sözi yürege kâr eyledi⁹²
96. Āh nazlı nazlı besledüğim İsmâ'îl
Ey 'aceb n'eyledi seni bugün Halîl⁹³
97. Toğuz ay yüregimde şakladüğüm
Her gece beşigini bekledüğüm⁹⁴
98. Şakınurdım kendi gözümde seni
Firqate düşürdiñ āhir sen beni⁹⁵
99. Ey güzel saçın taradüğüm qızı
Eli kınalı sürmeli ala gözi⁹⁶
100. Ey elimden bir tutam qonca gülüm
O gülüñ içinde öten bir bülbülüm⁹⁷
101. Ey ananıñ kucağında nazlanan
Toğuz ay bañı içinde gizlenen
- 21b 102. Ey mübârek ayağına çizme çeken
Anasını öksüz koyup od yağan⁹⁸

⁸⁹ atası: ata N2, oğluna: - N1.

⁹⁰ kimsin: kim N2, yâ: - N1, vire: ide N2.

⁹¹ dedi: - N1, gönlü: gönlü N2, ol kim: kim ol kim N2, dayanur: - N2, vere: vire N2.

⁹² İblis Hâcer'i bîzâr eyledi: Hâcer ol dem iblîsi āzâr eyledi N2.

⁹³ besledüğim: besledüğüm N2, ey: āh N2, n'eyledi: n'ider N2, bugün: - N1.

⁹⁴ yüregimde: bañın içinde seni N2, şakladüğüm: şakladım N2, bekledüğüm: bekledüm N2.

⁹⁵ şakınurdım: şakınurdum N2, kendi: kendü N2, düşürdiñ: düşürdüñ N2.

⁹⁶ taradüğim: taradüğüm N2.

⁹⁷ elimden: elde N2, qonca: qonca N2, gülüñ: gönül N2, bir: - N2.

103. Ey güzel kaftânların şırta geyen
Bubam ile düğüne gidem deyen⁹⁹
104. Bubasıyla düğüne giden İsmâ'îl
Kanda eletti 'aceb seni Hâlîl¹⁰⁰
105. Gitdi iblis Hâcer ağlar zârı zâr
Diñle şeytân dañi ne fitne kılar
106. O la'în atladi fitne atına
Şol dem vardı İsmâ'îl'in katına¹⁰¹
107. İsmâ'îl ider neye geldiñ bize
Eşidüp İblis anı tutdı söze¹⁰²
108. Didi kim ey güzel İsmâ'îl aña
Anañ hâlinden haber virem anı diñle¹⁰³
109. Anañ gönderdi diñle bu sözi
Firkatinden kör olmuş iki gözi¹⁰⁴
110. İblis ider ey yalancı kişi
Kalkup evden düğüne giden kişi¹⁰⁵
111. Anası anıñ için firkat kıla
Düğüne giden yine erte gele¹⁰⁶
112. İblis ider öyle şandıñ İsmâ'îl
Seni boğazlarsa bugün Hâlîl¹⁰⁷
113. Nerede düğün anı bir şoralım
Kanda giderseñiz anda gidelim¹⁰⁸

⁹⁸ çeken: giyen N2, anasını: anayı N2, od: oda N2.

⁹⁹ Bubam ile düğüne gidem deyen: Yüregime dürlü acılar koyan: N2.

¹⁰⁰ bubasıyla düğüne: benim ile bile N2, eletti: ilette N2.

¹⁰¹ o: ol N2, atladi: atlandı N2, vardı: irdi N2.

¹⁰² dedi: - N1, ider: - N2, neye: niye N2, tutdı: geldi N2.

¹⁰³ didi: dedi N2, hâlinden haber virem: hâlin diyeyim N2.

¹⁰⁴ beni: - N1, bu: - N2, firkatinden: firakından N2.

¹⁰⁵ iblis: İsmâ'îl N2, giden: gitse N2.

¹⁰⁶ yine: kişi N2.

¹⁰⁷ şandıñ: şandun N2, boğazlarsa: boğazlayısar N2.

¹⁰⁸ bir: - N2, şoralım: şorar mısın N2, kanda: kaçarcu, giderseñiz: giderseniz N2, anda: - N2, gidelim: bilür misin N2.

114. Bu kez didi o la'î'n iblîse
Tañrı'nıñ buyruğın ıtmayan telbîse¹⁰⁹
115. Ben ananıñ yüreginiñ yağıyam
Hem daħi ananıñ ciger bāğıyam¹¹⁰
116. Hem anam baña nazlı nazlı ağlasın
Cigercügin ursın dağlasın¹¹¹
- 22a 117. Çünkü derdime döyüp nice kıya
Bubaya ben n'eyledim beni boğazlaya
118. İblis ider öyle buyurdı Celîl
Seni kırbān idiser bugün Hālîl
119. Seni düğüne deyüp aldadıser
Eletüp anda Hāk'a kırbān keser¹¹²
120. İsmā'îl döndi bubaya bağıdı yā Hālîl
Dön gidelüm hiç düğün hācet degil¹¹³
121. İsmā'îl dedi diñle benden bu sözi
Firķatinden kör olmuş iki gözi¹¹⁴
122. Āh oğlunu yavı kılan anacuğum
Ey 'aceb yüzün görem ki anacuğum¹¹⁵⁻¹¹⁶
123. Ağlayup gözsüz kıalan anacuğum
Böyle böyle ağlayan anacuğum¹¹⁷⁻¹¹⁸⁻¹¹⁹

¹⁰⁹ bu kez: İsmā'îl N2, o: kim ol N2, la'î'n: - N2, Tañrı'nıñ: Tañrı N2, buyruğın : buyuruğın N2, ıtmayan: şıyan N2.

¹¹⁰ daħi: - N2, ciger: cigeriniñ N2, bir: - N1.

¹¹¹ - N2.

¹¹² düğüne: düğün N2, var: - N1, keser: viriser N2.

¹¹³ döndi: eydür N2, bağıdı: - N2.

¹¹⁴ İsmā'îl dedi diñle benden bu: Diñlemedüñ mi bu kişiden N2, Firķatinden kör olmuş iki: Görmez olmuş dertli ananıñ N2.

¹¹⁵ āh: - N2, Ey 'aceb yüzün görem ki: Ağlayup gözsüz kıalan N2.

¹¹⁶ N2'de bir mısra eksiktir.

¹¹⁷ Ağlayup gözsüz kıalan anacuğum: - N2, böyle böyle: böyle didi N2, ağlayan anacuğum: ağladı yana yana.

¹¹⁸ Ağlayup N1'de iki kez yazılıdır.

¹¹⁹ N2'de bir mısra eksiktir.

124. Oğlunıñ firākını gördi ata
Nitesin bilmedi kaldı hayrete
125. Ne yamān miñnet-i bedbaht olmuş[am]
İki dōstuñ arasında kalmışam
126. Bilmezem ki kaçkısın terk eylesem
İsmā'îl'im Hakk[a] kurbān virsem¹²⁰
127. Āh ne cevāb versem anıñ anasına
Döymeye dōslar ananıñ yasına¹²¹
128. İsmā'îl'i vermesem Hakk yoluna
Eve eletsem anası sevine¹²²
129. İllā Hakk'ın emrini terk etmegi
Niçün āhir tamu dibne gitmegi¹²³
130. Çāre yokdur İsmā'îl'imden geçem
Uçmağıñ kapusın evvel açam¹²⁴
125
131. Bu kez iblīs kendi qadrin bilmedi
Hem daħi Ādem'e secde kılmadı¹²⁶
127
- 22b. 132. Sen inanma ol la'iniñ sözini
Qanda görmüş ananıñ gözlerini¹²⁸
129
133. Çünkü İsmā'îl iştidi bu sözi
Bir taş atdı çıkdı iblīsniñ gözi¹³⁰
131
134. Şaymayup atasından bu sözi
Vurdu ol la'iniñ çıkdı iki gözi¹³²

¹²⁰ ki: - N2, kaçkısın: kaçkısını N2, İsmā'îl'im: İsmā'îl'i N2, Hakk: Hakk'a N2, mı: - N2.

¹²¹ versem: virem N2, anıñ: - N2, dōslar: taşlar N2, ananın: anası N2.

¹²² Hakk: dōs N2, eletsem: iletsem N2.

¹²³ etmege: etmeli N2, niçün: - N2, āhir: yarın N2, dibne: dibinde N2, gitmegi: kalmalı N2.

¹²⁴ İsmā'îl'imden: İsmā'îl'den N2, ben: - N1, uçmağıñ: uçmağıñ N2.

¹²⁵ Döndü dedi ol Hālil evlādına / Şeytān eydürler bu kişi adına: - N1.

¹²⁶ Kez: ki N2.

¹²⁷ Bu ki her kişiyi azdursa gerek / Kendüni birle tamuya koysa gerek: - N1.

¹²⁸ ol: bu N2, sözini: sözlerin N2, bu: - N2, gözlerini: gözlerin N2.

¹²⁹ Bir taşla urdu bu iblīs mātayı / Sürdü cennetden bu ādem atayı: - N1.

¹³⁰ çıkdı iblīsniñ: iblīsniñ çıkdı N2.

¹³¹ Şaymayıp ata sözünü İsmā'îl / Hakk için ne iderse itsin Hālil, N1 (üzeri çizilmiş beyit).

135. Hālîl vurdı çıkdı iblîsiñ gözi
Bizim ile qalmadı ğayrı sözi¹³³
136. Şeytân kör oldı gidelim tezcerek
Hâq yolın görmeyen göz böyle gerek¹³⁴
137. Ata oğul iblîsi kör itdiler
Anı koyup ol aradan gitdiler
138. İsmâ'îl'i alup gitdi ata
Erdiler bir günde 'arafata¹³⁵
139. Çünkü buba oğul 'arafata vardılar
Anda bir güzel maqâm irdiler¹³⁶
140. Döndi Hālîl İsmâ'îl'e der kuzı
Diñlegil atadan bu sözi¹³⁷
141. Şaymadı ata sözini İsmâ'îl
Hâq içün ne iderse etsin Hālîl¹³⁸
142. Çünkü lâyıq olmuşam ben kulluğa
N'iderem fânî vardur Hâq yarlığa¹³⁹
143. İllâ bubacuğum beni öldürecek
'Arafatda Hâq' a kurbân verecek¹⁴⁰⁻¹⁴¹
144. Nic'edersin evde hasretlik çekeni
İsmâ'îl'im deyü yola baqanı¹⁴²

¹³² şaymayup: şaymayuben N2, atasından: atasınıñ N2, bu: - N2, sözi: sözini N2, vurdı: urdu N2, ol la'îniñ çıkdı iki gözi: çıkardı lâ'inüñ gözini N2.

¹³³ vurdı çıkdı iblîsiñ gözi: eydür iblîsiñ çıkdı gözi N2, ğayrı: ayruğ N2.

¹³⁴ Şeytân kör oldı gidelim tezcerek: Gidelüm tezrek Hâq yoluna gerek N2, Hâq yolın görmeyen göz böyle gerek: Görmeyeni böyle mi gerek N2.

¹³⁵ alup: aldadup N2, erdiler: irdiler N2, günde: gün N2, varup: - N1.

¹³⁶ buba oğul: - N2, bu: - N1, vardılar: irdiler N2, güzel: - N2, maqâm: halvet N2, yere: - N1.

¹³⁷ İsmâ'îl'e: - N1, diñlegil: diñle N2, dertli: - N1, atadan: atañdan N2.

¹³⁸ şaymadı: şıma N2, ata sözünü: atanıñ sözün N2, yâ: - N1, iderse: iderseñ N2, etsin: it N2, Hālîl: kabul N2.

¹³⁹ kulluğa: kul haqa N2, vardur: var iken N2, Hâq: - N2, yarlığa: kul baka N2.

¹⁴⁰ bubacuğum: baba N2, sen: - N1, öldürecek: öldüricek N2, nic'edeyim: - N2, verecek: viricek N2.

¹⁴¹ "Nic'edeyim" N1'de, bir önceki ve bir sonraki beyitte farklı çekimlerle tekrarlanması sonucu hata ile yazılmış olmalıdır. Vezne bakarak da bu hükme varılabilir.

¹⁴² nic'edersin: Niderem N2, hasretlik: hasret N2.

145. Ne cevâb veresin bî-çâreye
Oğul acısını gören anaya¹⁴³
- 23a 146. Bir daği meger eve varmayasın
Dertli ananıñ yüzün görmeyesin
147. Kim n'olaydı evde bārī söyleseñ
Şurbān olacağım anama şerh eyleseñ¹⁴⁴
148. Āh anama şarılıp çoğa idim
Doya doya yüzine bağa idim¹⁴⁵
149. Āh bañ'olan kimselere ola mı
Bu hasretlik kıyāmete kıla mı¹⁴⁶
150. Gece kılqıp beşigimi bekleyen
Toğuz ay bañın içinde şaklayan¹⁴⁷
151. Güzel saçımı nazlı nazlı tarayan
Gece gündüz fikrimiñ kaydın şayan¹⁴⁸⁻¹⁴⁹
152. Āh güzel gözlerime sürme çeken
Hem daği ellerime kına yağan¹⁵⁰
153. Āh şimdiki hālinden anam bile mi
Analık haqqını helāl kıla mı¹⁵¹
154. Çünkü Halīl eşiddi bu sözleri
Yaş toluğdı görmez oldı gözleri¹⁵²
155. Didi cānım İsmā'īl n'eyleyelim
Çäre yoğdur bu işi ne kılalım¹⁵³

¹⁴³ veresin: vireyim N2, ol: - N1.

¹⁴⁴ olacağım: olacağımı N2, anama: - N2.

¹⁴⁵ ben: - N1, çoğa idim: çoğaydum N2, doya doya: toya toya N2, bağa idim: bağaydum N2.

¹⁴⁶ Kimselere: kimseye N2, hasretlik: hasretim N2.

¹⁴⁷ gece: gice N2, bañın: göñül N2, içinde: evinde N2.

¹⁴⁸ güzel: bu N2, fikrimiñ: fikrim N2, kaydın: kaydını N2, şayan: yayan N2.

¹⁴⁹ Āh nazlı nazlı (üzere çizilmiş kelime grubu).

¹⁵⁰ āh: ey N2.

¹⁵¹ āh: - N2, hālinden: hālimi N2, anam bile mi: bile mi ki anacuğum N2, haqqını: hakkın N2, kıla mı: kıla mı ki anacuğum N2.

¹⁵² çünkü: çün N2, eşiddi: diñledi N2, yaş: yaşla N2, toluğdı: toldı N2, görmez: - N2, oldı gözleri: mübarek gözleri N2.

156. İsmâ'îl ider Hakk'ın emrin eylegil
İşbu elim ayağımı bağlağıl¹⁵⁴
157. Āh cān acısı güç ola kim çekinem
Haṭālayın bir yanına toḡunam¹⁵⁵
158. Ḳorḳaram ki 'āṣī olam ataya
Ḥasret oldum çünki dertli anaya
159. Āh Ḥalīl ider nice bağlayam eliñ
Yā nice ötmez idem ol bülbül diliñ¹⁵⁶
160. Hem boğazlamağa nice döyeyim
Ol gül yüziñ nice ḳana boyayım¹⁵⁷
- 23b 161. Ḥāl budur ki ben seni boğazlayam
Anañ şorar ise ne cevāb virem¹⁵⁸
162. Āh gel berü hey ḳuzucağım İsmâ'îl
Tañrı'nıñ emridir hem bayılmağıl¹⁵⁹
163. İsmâ'îl'i bubası pek bağladı
Yüregi döymedi zārı zārı ağladı¹⁶⁰
164. İsmâ'îl andır ağladuğıñ
Bilmedim āḥir sen beni aldaduğıñ¹⁶¹
165. Aldadıñ idi düğüne gidem bile
Böyle mi ḳavl eylediñ anamile¹⁶²
166. Çünki bu işleri baña ider idiñ
Boğazlamağa alup gider idiñ¹⁶³

¹⁵³ didi: dedi N2, ey: - N1, n'eyleyelim: n'eyleyelüm N2, yoḳdur: nedir N2, kılalım: kılalum N2.

¹⁵⁴ elim: elimi N2.

¹⁵⁵ āh: belki N2, ola kim: - N2.

¹⁵⁶ āh: - N2, ol: - N2.

¹⁵⁷ ol: - N2, döyeyim: döyem N2, yüzin: yüzini N2, boyayım: boyayam N2.

¹⁵⁸ budur: bu ki N2.

¹⁵⁹ Āh: - N2, hem: ya N2.

¹⁶⁰ yüregi: - N2, döymedi: döyemedi N2.

¹⁶¹ andır: dir nedir N2, ağladuğıñ: ağladuğıñ N2, sen: - N2, aldaduğıñ: aldaduğıñ N2.

¹⁶² aldadın: aldatdıñ N2, idi: itdin N2, gidem: - N2.

¹⁶³ işleri: işi N2.

167. Āh bu işi evde diseñ baña n'ola
Bağa idim anama doya doya¹⁶⁴
168. Öpeyidim hāk-i pāye melāl
Anacığum emzürdüğün kıla helāl¹⁶⁵
169. Āh elvedā' olsun saña cānım ana
Benim için gezesin yana yana¹⁶⁶
170. Sen şanursın beni gitdi düğüne
Ben dōs oldum Tañrı'nıñ buyruğına
171. Biz muṭı'yüz her ne kim Hāk'dan gelür
Ana ḥasreti beni deli kıılır¹⁶⁷
172. Āh ayrılığı kul başına vermesün
Āh nice dem ana yokluğunu kimse görmesün¹⁶⁸
173. Āh n'idem ana yüzün görmedim
Hem dağı nice olduğımı bilmedim¹⁶⁹
174. Hāk ta'accüb eyledi bu varlığı
Allah bir çoç kıurbān eyle beni yarlığa¹⁷⁰
175. Nübüvvet tācını Allah geydür başım
Anacığum başlasın yasıma¹⁷¹

24a

Ḥazreti İsmā'ıl 'Arafatda Ne Olduğın Beyān (8'li Hece ölçüsü)

176. Ana anda kıuzı bunda
[Ḥasret kıaldı kıyāmete]¹⁷²
Bu ḥasretim kıyāmet[e]
Kıala mı ki anacığum¹⁷³⁻¹⁷⁴

¹⁶⁴ āh: - N2, doya doya: doya toya N2.

¹⁶⁵ anacığum: - N2, emzürdüğün: emzürdüğünü N2, kıla: kılaydı N2.

¹⁶⁶ gezesin: gezersin N2.

¹⁶⁷ ḥasreti: ḥasretiñ N2.

¹⁶⁸ Āh nice dem: - N2.

¹⁶⁹ Nidem: nideyim N2, görmedim: görmedüm N2, dağı: nice N2, olduğımı: olduğünü N2, bilmedim: bilemedüm N2.

¹⁷⁰ - N2.

¹⁷¹ - N2.

¹⁷² - N1.

177. Bugün ötmez oldı dilim
Bağladı ayağım elim
İşbu hâlim saña ma'lûm
Ola mı ki anacığum¹⁷⁵
178. Bubamıñ baña kaçdı ne
Boğazlayınca dösdua
'Aceb meyyitim üstüne
Gele mi ki anacığum
179. Böyle buyurdu Zü'l-celâl
Bu şoluser güzel cemâl
'Aceb emzürdügin helâl
Kıla mı ki anacığum¹⁷⁶
180. Boyun virdi Hâk'â ata
Dünyâsın âhrete şata
Bu hasretim kıyâmet[e]
Kala mı ki anacığum
181. Bubam vardur deyüp düğün
Getürüp bağladı bugün
Bu dert yüregine düğün
Ola mı ki anacığum¹⁷⁷
182. Kurbân olduğımı bile
Yola gire yele yele
Güzel saçın yola yola
Gele mi ki anacığum
183. Ne geldi dertli başlara
Mutî'yüz cümle işlere
'Aceb başını taşlara
Ura mı ki anacığum
184. Düğün deyi aldadılar
'Arafata yolladılar

¹⁷³ âh: - N1, bu: - N2, hasret kaldı kıyâmete: - N1, bu hasretim: hasretiñ tâ N2.

¹⁷⁴ N1'de bir mısra eksiktir.

¹⁷⁵ bugün ötmez oldı: Âh ötmez ola bugün N2.

¹⁷⁶ bu şoluser: şolar N2, kıla mı: ide mi N2.

¹⁷⁷ bugün: elim N2.

Zü'l-celâl böyle buyurdu
Ma'lûm olsun anacığum¹⁷⁸⁻¹⁷⁹

24b

185. Sürme çeker gözlerime
Kına yaçar ellerime
Anam bakar yollarıma
Bağa mı ki anacığum¹⁸⁰
186. Anacığum düşüm görsin
Atam murâdına ersin
Kısmetimüz tamâm olsun
Ola mı ki anacığum¹⁸¹
187. Bubam önüm sıra varsın
Anama da ma'lûm olsun
Emzürdügin helâl kılsun
Kıla mı ki anacığum¹⁸²

Hâzâ Şerh-i Hâzret-i İsmâ'îl'in Yasını Beyân

188. Ey ata dōst da'vâsın kılasın
Dōs yolına beni kırbân viresin¹⁸³
189. Sen bir oğul ile ben bir cân ile
Zî-şafâ dōst olalım sulţân ile
190. Eşid imdi ol Hâlîl'in işini
Kıble'ye çevirdi İsmâ'îl'in başını¹⁸⁴
191. Hem daği sağ eline bıçak alır
Şol eliyle başcuğazın kañırur
192. Yumdı gözin çaldı boynuna bıçak
Sen şabırlık viresiñ bu derde Hâk¹⁸⁵

¹⁷⁸ - N2.

¹⁷⁹ Dörtlükte kafiye problemi vardır.

¹⁸⁰ - N2.

¹⁸¹ - N2.

¹⁸² - N2.

¹⁸³ da'vâsın: - N2, dōs: dōst N2.

¹⁸⁴ İsmâ'îl'in: anıñ N2.

¹⁸⁵ boynuna bıçak: bıçak boynuna N2, bu: - N2.

193. Çaldı Hâlîl yetmiş kez bıçağı kesmedi
Hiç nice çalduğunu ol bilmedi¹⁸⁶
194. Bu kez Hâlîl çaldı bıçağı taşā
Kesdi bıçağ ol daşı başdan başa¹⁸⁷
195. Didi kim ey bıçağ kesdiñ daşı
Neçün tamām eylemediñ bu işi¹⁸⁸
196. Dile geldi ol bıçağ der yā Hâlîl
Kesme didi baña Rabbü'l-celîl¹⁸⁹
197. Buyruğ anıñdur buyuran oldurur
Cümle işleri tamām kılan oldurur¹⁹⁰
198. Ben ne kıldım ki beni vurdiñ taşā
Ya niçün eyledim İsmā'îl başa¹⁹¹
- 25a 199. İşbu hâl üzre iken Cebrā'îl
Es-selāmü 'aleyke der yā Hâlîl¹⁹³
200. Tañrı selām kıldı saña yā Hâlîl
İşde bir çoç virdi saña Rabbü'l-celîl¹⁹⁴
201. Didi dōstum göñlüñ olmasın melül
İşde *ve fedeynāhu bi-zıbbin 'aẓîm*^{195,196}

¹⁸⁶ Hâlîl: - N2.

¹⁸⁷ Hâlîl çaldı: çaldı Hâlîl N2, daşı: taşā N2.

¹⁸⁸ didi: dedi N2, daşı: taşā N2, eylemediñ: kılmadıñ N2, bu: işbu N2.

¹⁸⁹ der: dir N2, baña: bir kılan N2.

¹⁹⁰ işleri tamām kılan oldurur: anıñ buyruğuna kıldurur N2.

¹⁹¹ Ben ne kıldım ki beni vurdiñ: N'eyledim beni urursın N1, Ya niçün eyledim: Ya ne suç işledi N2.

¹⁹² Çün Hâlîl'e geldi bıçağdan cevāb / Hāğ te'ālā Cebrā'îl'e kıldı hitāb: - N1.

Tiz ilet İsmā'îl için qurbānı / Qurtar ol bize fedā olan cānı: - N1.

Çoç getürdi qurbān için Cebrā'îl / İsmā'îl kırtuldu şāz oldı Hâlîl: - N1.

Hāğ seven göñüle nesne şıgmaya / Dōsti dōstdan hiç kimse şımaya: - N1.

Tā ki bunda hātım olsun bu kelām / Vir şalavāt Muşafā'ya ve's-selām: - N1.

Okuyanı diñleyeni yazanı / Rağmetiñle yarlığagıl yā Ganî: - N1.

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilāt / Muşafā'nuñ rühuna vir şalavāt: - N1.

Ger dilersiz bulasız oddan necāt / 'Aşkıla derdile idüñ eş-şalāt: - N1.

¹⁹³ - N2.

¹⁹⁴ - N2.

¹⁹⁵ - N2.

¹⁹⁶ Beyitte kafiye problemi vardır.

202. Hem daği İsmâ'îl biz aña bağısladık
Hem haqqında çok ihsânlar işledik¹⁹⁷
203. Ol çoçu boğazladı anda Hâlîl
Anları şâz eyledi Rabbü'l-celîl¹⁹⁸
204. Gitdi Cebrâ'îl yine tâ hazrete
Bağıñ imdi siz daği ol 'ibrete¹⁹⁹
205. Tañrı'nıñ dösti Hâlîl gibi gerek
Dös yoluna varını virmek gerek²⁰⁰
206. Bunda hatm oldı bu destân-ı yārā
Vir şalavat şıdık ile peygambere²⁰¹
207. Diñleyenlerle okuyanlar için
Bir du'ā eyleyelim bunı yazan için²⁰²
208. Bunı yazan āzād olsun şamudan
Oğuyup dinleyenler hem şamudan²⁰³

Sultān-ı enbiyālar rūhiçün şefā'atler müyesser olmağlığıçün
hazret-i Hābībullah rūhiçün üstāz-ı hālīfelerimüz analarımızuñ-
atalarımızuñ ābā'-i ecdādlarımızuñ rūhiçün haqq celle ve 'ale'l-
Fātiha.

Ketebehü'l-haķīr el-fa[ķ]īr ilā rahmete Rabbihi'l-Ġafūr Hāsan
el-Hilmī ene üstāz es-Seyyid Muḥammed ez-Zühdi el-haķīrū'l-hayyir
İlyās oğlu Hāsan Efendi ibn Hüseyn bi-kazā'i merkūzihī sākinen
kūy.

Temmetü'l-kitāb diyüb sellim-ķalem.

Bunı yazdım çok çekerdim 'alem.

197 - N2.
198 - N2.
199 - N2.
200 - N2.
201 - N2.
202 - N2.
203 - N2.

Sonuç

Bu çalışmada müellifi bilinmeyen *Dâsitân-ı İsmâ'îl* adlı mesnevinin çeviri yazısı yapılmış, metinden kurma işleminin ardından eserin şekil, üslup ve içerik özellikleri incelenmiştir. *Dâsitân-ı İsmâ'îl*, İsmail peygamberin kurban edilmek üzere babası İbrahim peygamber tarafından annesinden teslim alınarak götürülmesi ve Tanrı tarafından gökten bir koç indirilmesi kıssasını anlatır. Bu kıssanın özünde tevekkül, teslimiyet, sabır ve özlem duyguları belirlemekte, okuyana sabrın sonundaki selamet hatırlatılmaktadır.

Bu çalışma için seçilen mesnevi, *Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*'nda Mec. 107/2 numarasıyla kayıtlıdır. Oldukça açık, okunaklı ve hareketlidir. Bahsi geçen eserin biçim özellikleri Eski Anadolu Türkçesi mahsulü olduğunu göstermiştir. Gelecek zaman eki “-ısar, -iser”, emir çekiminde teklik ikinci şahıs “-gıl/-gil”, ek fiilin geniş zaman eki “-durur”, zarf fiil eki “-uban/-üben” kullanımı buna örnektir. Ayrıca akuzatif ekinin fonksiyonunu “-n”nin üstlendiği de görülür. Genitif eki vokalinin düz yazıldığı örneklerle rastlanır. Geniş zaman bildirme fonksiyonuna sahip eklenmiş yardımcı fiilin hem düz hem de yuvarlak vokalli şekliyle kullanıldığı da olmuştur.

Eserin nazım şekli bölümlerle izah edilmiş, aruz ve kafiye vasıfları incelenmiştir. Eserde çok fazla aruz kusuru olduğu görülür. Bunun nedenini müellifin/müstensihinin amacında aramak gerekmektedir. Öyle ki eser halk için yazılmış, öz ön planda tutulmuş, sanat kaygısı yahut estetik zevk arayışından uzak sadece dinî hisleri canlandırmayı hedefleyen bir dil tayin edilmiştir. Dahası mesnevi üzerinde ciddiyetle durularak çalışılmadığı ortadadır. Eser içinde hece ile yazılmış 12 dörtlük “Hazreti İsmâ'îl 'Arafatda Ne Olduğun Beyân” başlıklı bölümde yer almaktadır. Bu bölüm İsmail peygamberin annesine veda konuşmasıdır, ağıt özellikleri taşır.

Eserin yazıldığı dönemde aktif kullanım alanına sahip olup bugün arkaik duruma düşmüş kelimeler metinde dikkat çeker. Fiil ağırlıklı bir anlatım inşa edilmiş ve tasvirlerle ilerleyen sade üslup, zaman zaman edebî sanatlarla da güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bilhassa istifhamın sıklıkla kullanıldığı görülür. Bunun; kurban hadisesinin insan psikolojisinde yaratacağı algılayamama, korku, kaygı ve çaresizliği okura sorularla düşündürme gayretinin bir sonucu olduğu söylenebilir. Eserdeki yerli öğelere bakıldığında ataya saygı, evlada sevgi gibi kadim hislerin yaşatıldığı görülmüştür. Ayrıca çeşitli deyimler de geçtiği beyit numarası ile verilmiştir. O dönemde dinî bir vakanın sanatla nasıl işlendiğine önemli bir örnek teşkil eden bu mesnevinin farklı beyitler ve dörtlüklerle zenginleştirilmiş yeni nüshası dikkatlere sunulmuştur.

Yeniterzi, Emine. *Divan Şiirinde Na't*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.